

اسلام و عدالت

- ✿ عدالت یکی از اصول اعتقادی دین اسلام است
- ✿ این عقیده تا چه اندازه در روحیه انسان مؤثر است ؟
- ✿ عدالت یعنی چه ؟
- ✿ اسلام در این باره چه میگوید ؟

بطوریکه از قرآن، و گفتار پیشوایان دینی، و قضاوت عقل و خرد خدادادی؛ برمیآید، عدالت و دادگری خداوند از اصول اعتقادی دین اسلام است.

هر فرد مسلمانی باید عقیده داشته باشد که خداوند عادل است یعنی جهان آفرینش را از روی توازن و تعادل آفریده و چرخ پهناور و وسیع عالم را بر محور عدالت و عدل بگردش در آورده است. و یک منظم و حساب و اندازه خاصی در میان موجودات برقرار ساخته، طوری آنها را متناسب و متعادل کنار هم چیده و آنچنان رعایت تعادل و توازن در نظم و چینش آنها نموده که بقول شاعر:

«جهان چون خط و خال و چشم و ابرو است

که هر چیزی بجای خویش نیکو است»

و «هر چیز که هست آنچنان می باید - آنچه که آنچنان نمی باید نیست»

ولی باید توجه داشت که: ما فعلا در صد اثبات نظم عالم نیستیم زیرا

آن خود نیازمند به فصل جدا گانه ای است و از بحث ما فعلا بیرون است

بهر تقدیر هر فرد مسلمانی باید عقیده داشته باشد که خدا عادل است یعنی کاخ جهان آفرینش را روی پایه عدل و نظم و حساب، استوار نموده، و نسبت به بندگان خود کمال فضل و عنایت راه رعی داشته و بهیچوجه نسبت بآنها ظلم و ستم روا نمیدارد.

این معنی حقیقتی است که قرآن بما تعلیم میدهد:

در سوره آل عمران آیه ۱۸ میفرماید: «خدا خود گواهی میدهد که جز ذات مقدس او خدائی نیست و فرشتگان و دانشمندان نیز بیگتائی او گواهند، قائم بعدل است و در جهان بعدالت حکم فرماست، خدائی جز او که بر همه کار توانا و بهر چیز دانا است وجود ندارد». (۱)

در باره نظم آفرینش اینطور میفرماید: «در آنچه خدای رحمان آفریده اختلاف و عدم تناسب نمی بینی، پس دوباره از روی تأمل در خلقت موجودات نظر کن و بین آیا هیچگونه خلل و بی نظمی می بینی؟» (۲) در جای دیگر میفرماید: «ماهر چیزی را با اندازه معین آفریدی» (۳) و در جای دیگر میفرماید: «خدا آسمان را برپا داشت و در جهان ترازوی عدل نهاد، تا شما هم از میزان عدالت منحرف نشوید و در معاملات خود، وزن را بعدالت برپا دارید و در ترازو کم و زیاد نکنید» (۴) و در جای دیگر میفرماید: «زمین را پهن کردیم و در آن کوهها

(۱) شهادة الله ان لا اله الا هو والملائكة و اولو العلم قائما بالقسط.

(۲) ما ترى في خلق الرحمن من تفاوت فارجع البصر هل ترى من فطور.

سوره ملك آیه ۳-۴

(۳) انا كل شيء خلقناه بقدر. سوره قمر آیه ۴۹

(۴) والسماء رفعها ووضع الميزان الا تظنوا في الميزان واقموا الوزن

بالقسط ولا تحسروا الميزان. سوره الرحمن آیه ۷-۹

افکنندیم و از هر نوع چیز با تناسب و مقدار معین در آن رویانندیم» (۱)
 و در جای دیگر میفرماید: «آنخدائیکه هر چیز را با قدر و اندازه
 و تعادل آفرید» (۲)

و در جای دیگر میفرماید: «ای انسان چه چیز ترا جاری کرده بر
 معصیت پروردگار بزرگت که ترا آفریده و اندامت را متناسب و معتدل
 کرده و هر چیز را بجای خویش قرار داده؟» (۳)

اینها آیاتی از قرآن مجید بود که با تعبیرات گوناگون عدالت
 خداوند را نسبت به جهان آفرینش و برقراری نظم و تعادل در آفریده‌ها
 روشن میساخت و اما موضوع اینک پروردگار عالم بهیچوجه به بندگانش
 ستم روا نمیدارد نیز در بسیاری از آیات قرآن دیده میشود که مازیلای دو
 آیه را بعنوان نمونه ذکر مینمائیم:

۱- در سوره انبیاء آیه ۴۷ میفرماید: «در روز قیامت برای
 پاداش مردم، ترازوه‌های عدالت برپا میکنیم و باحدی هیچگونه ستم
 نمیشود» (۴)

۲- در سوره یونس آیه ۴۴ میفرماید: «خدا هیچگونه ستم بر مردم
 نمیکند، مردم خودشان بر خود ستم میکنند» (۵)

بنابر این تا اینجا دانستیم خداوند عادل است و روی همین جهت جهان

(۱) والارض مددناها والقیناقبها رواسی وانبثنا فیها من کل شیء موزون،
 سوره حجر آیه ۱۹

(۲) الذی خلق فسوی - سوره اعلی آیه ۲

(۳) یا ایها الانسان ما عرک بربک الکریم الذی خلقک فسویک فعدک - سوره

انفطار آیه ۶ - ۷

(۴) ونضع الموازین القسط لیوم القیامة فلا تظلم نفس شیئا»

(۵) ان الله لا یظلم الناس شیئا ولكن الناس انفسهم یظلمون

را منظم و معتدل و متناسب آفریده و بر بندگانش بهیچوجه ظلم و ستم روا
نمیدارد، حال باید دید این عقیده تا چه اندازه در روحیه شخص مسلمان
مؤثر است؟

این عقیده تا چه اندازه در روحیه انسان مؤثر است؟

وقتیکه انسان معتقد بوجدانیت خدا شد و دانست که خدا عادل
است یعنی جهان را بایک نظم و حساب معین و دقیقی آفریده است و هر یک از
موجودات عالم را روی قوانین و سنن عادلانه و طبیعی مهیج برای وصول
به کمال مطلوب نموده است و ذره ای ستم در آفرینش جهان وجود ندارد
و بحساب هر یک از موجودات با کمال عدالت رسیدگی خواهد شد و
بر هیچ موجودی کمترین ظلم و ستمی روا نخواهد شد و هیچگونه بی نظمی
و هر چه و مرج در جموع عالم آفرینش وجود ندارد، آیا چنین فردی در
زندگانی شخصی خود چه راهی را انتخاب خواهد کرد؟ عدالت؟ یا ستم؟
گمان نمیکنم کسی تأثیر عمیق این عقیده را در سر نوشت و راه و رسم
زندگی انسان انکار نماید، زیرا وقتیکه آدمی دانست در جهان هر چه و
مرج و بی نظمی و بیعدالتی بهیچوجه وجود ندارد، بلکه در سراسر هستی
عدالت مطلقه ای حکمفرما است و اعمال و کردار ظالمانه افراد را با بیطرفی
کامل دقیقاً محاسبه خواهد نمود و پاداش هر نیکو کار و کیفر هر ستمگری
بخوبی داده خواهد شد (۱) آیا ممکن است دیگر دست بطرف خیانت و
جنایت و ظلم و ستم دراز نماید؟

مگر او نمیداند جهان دارای حساب است و خود نیز جزئی از جهان

(۱) فمن يعمل مثقال ذره خیراً یره ومن يعمل مثقال ذره شراً یره - سورة

منظم بشمار می‌رود؟

مگر او نمیداند خدایش عادل است و بحساب ستمگران رسیدگی

خواهد نمود؟

مگر او نمیداند روی میزان عدالت خداوند، باید جزای نیکوکاران

و کیفر ستمکاران داده شود؟

بنا بر این جای هیچگونه شکی نیست که اعتقاد بعدالت و دادگری

خداوند، تأثیر عمیقی در روحیه و راد و روم زندگی انسان مسلمان و معتقد

خواهد داشت .

عدالت یعنی چه :

عدالت یعنی هر کاری را چنانکه شایسته است بجا آوردن و انتخاب

کردن عملی را که از افراط و تفریط بیرون باشد .

ممکن است این معنی که فوقاً از نظر گذشت قدری برای خواننده

محترم مجمل و گنگ باشد از این جهت توجه شما را بمطالب زیر جلب

مینمایم :

هر فردی چنانکه در جای خود ثابت شده برای آنکه سعادت‌مندانه

زندگی کند و در صحنه پر جنجال حیات ، طریق مستقیم و عادلانه‌ای را

که از افراط و تفریط بدور باشد به‌پیماید ، نیازمند یک سلسله قوانین

و مقررات و نظامات است که مصالح فرد و اجتماع ، تعادل جسمی و روحی ،

مادی و معنوی و بالاخره دنیوی و اخروی انسان را تأمین و تضمین نماید .

که هر گاه افراد بشر از اطاعت آن قوانین و نظامات سرپیچی نکرده و بر

طبق آن عمل کنند سعادت‌مند خواهند بود و گرنه بدبخت و نابود خواهند

گردید .

از اینجامیتوان معیار و میزان عدالت و بیدادگری را در اسلام بدست آورد ، زیرا مسلمان عقیده دارد که قوانین و مقررات و نظاماتیکه نیازمندیهای جسمی و روحی ، مادی و معنوی ، دنیوی و اخروی و فردی و اجتماعی انسان را برآورده سازد ، تنها اسلام است .

اسلام است که برطبق احتیاجات و خواسته‌های فطری انسان ، احکام و مقررات ثابت و تغییرناپذیری ، جعل و تنظیم نموده که سعادت و کامیابی وی تنها در اطاعت و عمل کردن بآن مقررات است که اگر از پیروی و اطاعت آن احکام و نظامات سرپیچی نمود و از دائره آن حدود و تکالیف که برای رعایت حقوق فرد و جامعه مقرر شده بیرون رفت تا ابد از حریم تقوی و نیکبختی محروم خواهد بود. (۱)

بنابراین عدالت یعنی از دائره مقررات و نظامات و تکالیفیکه برای سعادت فرد و جامعه بشری تنظیم شده ، تجاوز و تعدی نکردن و پا از گلیم قانون و شریعت بیرون ننهادن .

عدالت یعنی هر فردی حقوق دیگران را محترم شمرده و بحق مشروعیکه قانون برای او مقرر داشته است قانع شدن. تا اینجا فهمیدیم: عدالت از اصول اعتقادی اسلام است و دانستیم تأثیر این عقیده در روحیه افراد تا چه اندازه است ؟ و معنی عدالت را هم دانستیم که چیست ؟ حال وقت آن رسیده که بدانیم اسلام چگونه مردم را دعوت به عدالت مینماید ؟

اسلام در این باره چه میگوید ؟

نظر باینکه سعادت و سیادت ، بقا و دوام هر ملت و مملکتی ، به عدالت و دادگری وابسته است ، ظلم و ستم مانند هوریانه‌ای است که کاخ

مدنیتهارا ویران ساخته و شیرازه استقلال و کیان آنها را پاره میکند، از اینجهت است که شریعت اسلام که برطبق فطرت و سنت خلل ناپذیر جهان طبیعت وضع و تشریح شده، در سرلوحه برنامه خود، موضوع عدالت و دادگری را قرار داده و مردم را با تعبیرات گوناگون، بدان ترعیب نموده است.

اسلام علت آمدن پیمبران و آوردن بر نامه های آسمانی را برقرار ساختن عدالت و ریشه کن کردن بنیاد ستم و ظلم معرفی میکند:

لقد ارسلنا رسلنا بالبینات وانزلنا معهم الكتاب والميزان ليقوم الناس بالقسط یعنی: مسا پیامبران خود را با دلیلهای روشن فرستادیم و با آنها کتاب و میزان سنجش عدل از ستم نازل کردیم تا مردم در همه کارها بعدالت رفتار کنند. سوره حدید آیه ۲۵

اسلام در مقابل کسانی که با انواع منکر و فحشاء و رذائل اخلاقی آلوده بودند و همه آنها را طبق دستورات خدا میدانستند یکمیزان کلی بدست مردم میدهد و آن اینکه خدا مردم را هیچگاه با اعمال ناشایسته امر نمیکند بلکه او امر الهی همواره نسبت بچیزهائیست که شایستگی داشته، مصلحت فرد و اجتماع در آن ملحوظ شده باشد:

واذ فعلوا فاحشة قالوا وجدنا علیها آباءنا و الله امرنا بها قل ان الله لایامر بالفحشاء اتقولون علی الله ما لانعلمون قل امری بالقسط یعنی: هنگامیکه مرتکب اعمال زشت و ناپسند میشدند، میگفتند پدرانمان را دارای این اعمال یافتیم و خدا ما را باین اعمال امر کرد، بگو خدا ببدی امر نمیکند، آیا بخدا چیز را نسبت میدهید که نمیدانید؟ بگو پروردگار من بعدالت و دادگری امر کرده است. (سوره اعراف آیه ۲۸ و ۲۹)

اسلام آنچه‌ان عدالت و داد گری را مهم می‌شمارد و در باره برقراری آن مردم را توصیه می‌کند که حتی حاضر نیست نسبت بدشمنان هم ظلم و ستم روا گردد و دشمنی با آنها باعث گردد که انسان عدالت و داد گری را از دست داده، مرتکب بی‌عدالتی و ستم شود.

یا ایها الذین آمنوا کونوا قوامین لله شهداء بالقسط و لا یجرمنکم شنآن قوم علی ان لا تعدلوا اعدلوا هو اقرب للتقوی
 یعنی: ای کسانی که ایمان آورده‌اید در همه کارها برای رضای خدا قیام و اقدام کنید، گواه بعدالت باشید. دشمنی با مردمی شما را وادار نکند که از عدالت و داد گری بیرون روید، عدالت کنید که آن بتقوی و پرهیز- کاری نزدیکتر است. سوره مائده آیه ۸۰. در باره اهل کتاب به پیغمبر می‌فرماید: **«وان حکمت فاحکم بینهم بالقسط ان الله یحب المقسطین (۱)»**
 اسلام بقدری خواهان عدالت و داد گریست و با اندازه‌ای از ستم و بیداد گری منضجر است تا جائیکه می‌گوید: گرچه هر فردی نسبت بخود و خویشاوندان نزدیکش علاقه و محبت فراوانی دارد، اما این علاقه و محبت نباید سبب شود که پاز گلیم تقوی و عدالت بیرون نهاده، تحت تأثیر عواطف و احساسات قرار گرفته و مرتکب ستم و تعدی گردد:

یا ایها الذین آمنوا کونوا قوامین بالقسط شهداء لله ولو علی انفسکم او الوالدین و الاقربین یعنی: ای کسانی که ایمان آورده‌اید در همه کارها بعدالت برخیزید و گواهی برای خدا بدهید اگرچه بر ضرر خودتان یا پدر و مادر و خویشاوندانتان باشد (سوره نساء آیه ۱۳۵)!

(۱) یعنی اگر میان آنها بخواهی حکم کنی بعدالت حکم کن که خدا داد گران را دوست میدارد- سوره مائده آیه ۴۲.

و بهمین مضمون در سوره انعام آیه ۱۵۳ میفرماید: **و اوفوا الکیل**
والمیزان بالقسط لانکلف نفساً الاوسعها و اذا قلتم فاعدلوا ولو کان
ذاقربی یعنی: در پیمانہ و ترازو عدالت را رعایت کنید ما کسی را زیادہ
 بر طاقتش تکلیف نمیکنیم و هنگامیکہ میگوئید رعایت عدالت کنید اگر
 چه در بارہ خویشاوندان باشد .
 بالاخرہ اسلام میگوید .

ان الله یأمرکم ان تؤدوا الامانات الی اهلها و اذا حکمتکم بین
الناس ان تحکموا بالعدل یعنی: خداوند شما را فرمان میدہد کہ
 امانتہا را باہلش برگردانید و هنگامیکہ بین مردم حکم میکنید **بعدل**
 حکم نمائید **سورہ نساء ، آیہ ۵۸**

ان الله یأمر بالعدل والاحسان و ابتاء ذی القربی و ینہی عن
الفحشاء والمنکر والبغی یعظکم لعلکم تتقون
 یعنی: خداوند شما را امر **بعدالت و نیکوکاری و بخشش**
 بخویشاوندان مینماید و از کارهای زشت و ستم نہی مینماید ، شما پند
 میدہد تا شاید متذکر شوید **سورہ نحل آیہ ۹۱** .

اینہا قسمتی از آیات قرآن است کہ با تعبیرات مختلف
 مردم را **بعدالت و دادگری دعوت میکند** ، با آنکہ آیات و اخبار زیادی
 در این بارہ در دست است ما از آنہا صرف نظر کردہ فقط سه روایت را
 ذیلا نقل مینمائیم :

۱ - پیغمبر فرمود: « محبوب ترین و نزدیکترین افراد ، در
 روز قیامت نسبت بخدا ، پیشوای عادل است و مبعوض ترین و معذب ترین
 آنہا پیشوای ستمکار است ، (۱)

۲- امیر المؤمنین علیه السلام فرمود: روز دادخواهی و قیامت برستمگر سختتر است از روزیکه برستم کشیده ستم شده. (۱)

۳- حضرت صادق (ع) فرمود: از خدا بپرهیزید و عدالت را پیشه سازید زیرا شما مردم را بجهت اینکه رعایت عدالت نمیکنند نکوهش مینمائید. (۲)

تا اینجا گفتار اسلام را در باره ترغیب مردم به عدالت و بر حذر داشتن آنان از ستم کم و بیش دانستیم، لیکن اسلام باین مقدار اکتفاء نکرده، بلکه صرف نظر از گفتار، راههای عملی بسیاری برای عادل بار آوردن مردم قرار داده و چه بسیار از اعمال اجتماعی مردم را بدون عدالت صحیح و جائز ندانسته است. اسلام میگوید: پیشوای مسلمانان بایستی عادل باشد.

اسلام میگوید: حاکم، قاضی، امام جماعت؛ شاهد در دعاوی و طلاق و غیره بایستی دارای ملکه عدالت باشند تا اولاد را اثر اشغال کردن چنین منصبهای حساسی بر مردم ستم نکرده و حقوق دیگران را تضییع نمایند، بلکه دست ظالم و ستمگر را کوتاه کرده و هر کسی زیر سایه آنها در کمال آرامش زندگی کند و ثباتاً نظر باینکه انسان دارای قوه انفعال و تأثر است، همچنانکه صفات و اخلاق نکوهیده و زشت را در اثر معاشرت و برخورد و غیره از دیگران مخصوصاً بزرگان و رهبران جامعه تقلید میکند، هم چنین اگر افراد و رجال و سر جنبانان جامعه ای مردمی و ارسته و نیکو کار و عادل باشند، زیر دستان و دیگر از مردم از آنها پیروی خواهند نمود.

(۱) نهج البلاغه ص ۱۲۳۶

(۲) ص ۱۴۷ کافی ج ۲ ص ۲۱۹ جامع السعادات ج ۲

بنابر این بطوریکه اسلام میگوید اگر سر جنبانان جامعه مردمی عادل و دادگر باشند ، بدون شك از باب «الناس علی دین ملوکهم» در زندگی مردم دیگر مؤثر خواهد بود و عملاً مردم را بعدالت و دادگری و ادار خواهد نمود تا جائیکه در سر تاس مملکت اسلامی شاهباز عدالت سایه خواهد افکند. ولی اگر خدای ناکرده، رجال سیاست و فرمانروایان جامعه مردمی ظالم و ستمگر بودند طبعاً این بیعدالتی موجی از ستمگری در جامعه پراخ خواهد آورد، و گفته شاعر :

«اذا كان رب البيت بالدف مولعا فشيمة اهل البيت كلهم رقص»
صورت تحقق پیدا خواهد کرد .

برای گسترش اسلام در افریقا

دمشق- ۱۴ مارس- آسوشیتد پرس وزیران و مدیران امور مذهبی ۱۳ کشور عربی يك کنفرانس ۶ روزه در دمشق آغاز کردند تا نقشه ای برای جلوگیری از «گسترش سهیو نیسم در افریقا» بکشند این کنفرانس در تاریخ نوین اسلامی بی سابقه است. در این کنفرانس ۳ وزیر امور مذهبی و ده نفر مفتی شرکت میکنند در دستور این کنفرانس ۱۱ ماده وجود دارد که یکی از مهمترین آنها اعزام مبلغین اسلامی برای تبلیغ اسلام در کشورهای جدید الاستقلال افریقا میباشد .

موضوع دیگر دعوت همه کشورهای مسلمان به يك کنفرانس پان- اسلامی میباشد که در آن از دول اسلامی غیر عرب دعوت میشود در مبارزه برای گسترش اسلام در افریقا شرکت کنند .